

ПОВЕЉА БАНА КУЛИНА (1189)

ПРЕВОД НА САВРЕМЕНИ СРПСКИ ЈЕЗИК

✠ У име Оца и Сина и Светога Духа. Ја, бан босански Кулин, заклињем се теби, кнеже Крвашу, и свим грађанима Дубровчанима, [да ћу] прави пријатељ бити вама од сада и довијека. И да ћу прави мир држати с вама и праву вјеру докле сам жив. Сви Дубровчани који, тргујући, иду мојом земљом [могу се] кретати куда год хоће с искреним повјерењем и искреним срцем, без икакве накнаде, осим што ми ко да својом вољом на поклон. И да им не буде од мојих цариника насиља. И док су код мене, даћу им савјет и помоћ као и себи колико је могуће, без икакве зле примисли – тако ми, Боже, помози и ово свето Јеванђеље.

Ја, Радоје, дијак банов, писах ову књигу по бановој заповијести од рођења Христова хиљаду и сто осамдесет и девете године, мјесеца августа у двадесет и девети дан, на Ускековање главе Јована Крститеља.

ОПШТЕ ОДЛИКЕ ПОВЕЉЕ

Повеља бана Кулина представља најстарију српску ћирилицу повељу, писану 1189. године. Одређени вид словенске кореспонденције постојао је и прије Кулиновог времена, али је бројна грађа изгубљена, највише усљед пада босанске државе под турску власт, због чега треба имати на уму да сачувани корпус повеља са простора Босне представља готово занемарљив проценат укупне пословноправне писмености босанских владара. Ова повеља спада у привилегије, један од пет најфреквентнијих жанрова старосрпске пословноправне писмености, поред даровница, раздужница, покладница и захтјевница. Привилегије су средњовјековна пословноправна акта којима адресант даје адресату одговарајуће повластице. У овој повељи то је будуће слободно кретање Дубровчана по Кулиновој бановини. Овдје, дакле, није ријеч о оснивачкој повељи која би се могла везивати за почетак некакве државничке дјелатности у данашњем смислу ријечи, већ стицајем околности најстаријем од свих неизгубљених пословноправних формулара. Повеља је са језичког аспекта важна за

илустрацију фонетских црта народног говора, и с тим у вези у лингвистици успостављену хронологију фонолошких и морфолошких система.

Одлика *Повеље* је дипломатичка мултилингвалност јер је писна двојезично, латинским и старосрпским језиком, тј. српским народним језиком (који, како извори свједоче, римокатолици тог и потоњег времена називају *lingua serviana*) уз примјесе српскословенског наноса, а што је карактеристика повеља са цјелине српских језичких простора. Штокавску основу тог језика илуструје упрошћен вокалски систем, на примјер: ж > з, љ > љ; њ, њ > њ, њ > н итд. Што се писма тиче, према Чremoшниковом одређењу, *Повеља* је писана уставом са много елемената будуће минускуле.

Да је *Повеља Кулина бана* само један у низу формулара тог доба (а никако први), свједочи то језик и изграђен стил изражавања, те типизиран образац исправе који својом структуром не одступа од стандардних дипломатичких формулара као израза комуникацијске конвенције средњовјековног друштва. Кулинова повеља се одликује једноставним елементима структуре карактеристичним за босанске владарске исправе, чији су најранији облици били сразмјерно једноставни. Иако се током 20. вијека покушала протурити теза о богумилском карактеру средњовјековне Босне, управо ова повеља може актуелизовати питање да ли је та традиција уопште икада заживјела у Босни, будући да се Кулинова повеља одликује и симболичком и вербалном инвокацијом, тј. графичким знаком крста и светотројичном језичком формулом „у име отца и сина и светаго духа”. Богумили су, као што је познато, одбацивали крст. Инвокација је структурни дио *Повеље*, којом се, у складу са средњовјековним погледом на свијет, зазива Бог, тј. Божја помоћ у извршењу правног чина који је предмет формулара. Бројне босанске повеље, као и повеље са других српских језичких подручја, често имају знак крста јер су га босански владари користили у својим канцеларијама и прије Тврчковог крунисања за краља и рашког утицаја на босанске канцеларије.

Попут интитулације, и заклетва као посебна језичка формулација има духовне димензије, јер је чин присега владара да ће поштовати оно што је предмет правног чина често подразумијевао не само изјаву већ и физичку заклетву над *Свештим Исмом*, чиме се ова повеља саображава средњовјековном, хришћанском, европском културно-цивилизацијском кругу. Обичајно право у Босни, за разлику од Рашке, имало је јаку традицију, па је и формула заклетве била веома заступљена у документима које су издавали босански владари, а они су своје повеље оснаживали не само потписом и печатом већ и низом вјеровних елемената, при чему заклетва спада у најдуговјечније: „Тако ми, Боже, помагај и сије свето јеванђеље” (в. Исаиловић 2014).

ДАТИРАЊЕ ПОВЕЉЕ: ЗАШТО 11. СЕПТЕМБАР?

Радоје, писар из канцеларија бана Кулина, потписује се као *дијак*, што значи да је био професионалац у свом послу и свјетовно, а не свештено лице. Оставио је податак и о тачном датуму писања *Повеље*: „Ја, Радоје, дијак банов, писах ову књигу по бановој заповијести од рођења Христова хиљаду и сто осамдесет и девете године, мјесеца августа у двадесет и девети дан, на Усјековање главе Јована Крститеља.”

Треба имати на уму двије ствари. Прва се тиче вјерског идентитета: Повеља се датира према православном празнику Усјековања главе Светог Јована Крститеља, који је међу православнима у великом поштовању, због чега је за тај дан прописан једнодневни пост. Покушаји довођења у везу овог документа са богумилима и овдје залазе у ћорсокак.

Друга ствар практичне је природе и тиче се календарског питања. *Повеља бана Кулина* датирана је према јулијанском календару, који се разликује од данас актуелног календара. Све до краја 19. и првих деценија 20. вијека на територији српских земаља био је у употреби јулијански („стари”) календар. Међутим, са преласком на грегоријански („нови”) календар (у Краљевини СХС званично од 15. јануара 1919) 29. август постао је 11. септембар. Ако се погледа црквени календар, који има рубрике и по грегоријанском (државном календару) и по јулијанском календару (који Црква и даље користи), видјеће се да за дан 11. септембар у сусједној колони стоји 29. август. У богослужбеним књигама Православне цркве текстове предвиђене за појање 11. септембра треба тражити датиране на 29. август. Дакле, 29. август из Кулиновог доба јесте 11. септембар нашега доба. Зато је и свако обиљежавање настанка *Повеље бана Кулина* 29. августа по данас актуелном календару потпуно погрешно, јер је тога дана у ствари 16. август по календару који се употребљавао у Кулиново вријеме.

На Усјековање главе
Светог Јована Крститеља

*Др Зорица Никићовић, ванредни професор
Мср Данијел Дојчиновић, виши асистент
Катедра за српистику Филолошког факултета
Универзитета у Бањој Луци*

A^m Innoce^{nti} paci^{is} & filij & sp^{iritu} s^{an}cti a^m. Ego hanc^{is} c^{on}u^{er}sa^{is} volene^{re} iuro
 conu^{er}sa^{is} & sibi ragulesi^s rectu^m amicu^m fore p^{er}petuo^m & rec
 ta^m uoluntate^m pacem manutene^{re} & amicitia^m uera^m. & omⁿi ragulesi^s p
 tota^m fra^{tri}a^m n^{ost}ra^m abulantes. mercantel. seu habitantes. t^{ame}n cunctel
 recta^m fide^m & cōsuetudina^m uera^m recipere. aliq^{ui} ulla datione. nisi q^ui
 sua p^{ro} uoluntate^m in donū dare uoluerit. & apud uos dū fuerit
 manutene^{re} & cōsilū eis plere ut nūc p^{ro}bat^{ur} ad n^{ost}ra^m posse
 absq^{ue} fraude & malo igno^{ra}re. sicut^{ur} aduiner^{et} & hec s^{an}cti. in^{ter} o^{mn}i^a
 g^{ra}tia.

У и т л о ц и к е к а н с т о р а д у х и ж в а н ь
 с ы м ь с к н о б л и м ь п р и с т у п о т е р е . и
 м ь р е с ь р ь к а ш о : и к е ф а л ь т р а л а т а ь
 д ь б р о к ь у с а ь . и р а к м ь п р и ж т е а ь в ы ф ь
 р а s ь . ж ь s ь a ь i ь н ь o ь b ь i s . и р а к ь p o n
 л ь p a t ь c ь k a n ь i ь n ь p a k ь o ь k ь p ь : d o i c o l
 ь c ь c ь j ь k ь k ь k ь k ь k ь k ь k ь k ь k ь k ь k ь k ь
 x o a e : n o m o i m a ь b ь l a g a d a n ь i c o : t p a ь r d ь i
 i c i : k e d ь k e n ь t ь r a x o i c e k r a ь k ь a t ь . n o d ь k e
 i e c o t a n ь i c : t p a ь d o k ь i ь t p a ь k ь : n ь p a ь
 m a ь b e r ь i ь e a ь . d ь r ь k ь t ь i ь n ь k ь v ь k ь o ь d
 e o i ь x ь a ь n ь . r a ь t ь k ь f ь o z a k ь i ь c ь t ь o d a
 t k o n o b ь k o l o k ь i ь n o t e l e m ь . i ь d ь k ь n o
 ь i c ь b ь d ь t : j ь b ь a ь e ь x ь u ь c ь t ь k ь i ь c o k ь
 c m a t : i ь d ь o ь g o l ь k ь . u ь m ь e k ь s ь d ь u ь : d a t ь
 i ь a ь ь c ь k ь f ь t ь i ь n o t a o ь k ь . i ь c ь o ь p e n e
 e ь b ь . i ь o ь k ь i ь o ь r ь t ь m o ь p ь b e ь x ь b ь e ь s ь r a ь z ь
 l o ь r a ь p r i ь n ь c ь s ь a ь q ь t a ь c o t a n ь e ь n o
 t a ь r a ь k ь . i ь n ь i ь c ь o ь u ь a ь ь l ь t a k ь i ь . e ь r a ь
 i ь a ь n ь i ь g ь s a k ь : n ь c ь x ь e n ь t e ь k ь n ь d ь
 n o ь e l o ь k ь b ь a ь n o ь k ь . d ь b ь r o ь j ь o ь k ь a ь x ь i
 p e ь d ь i c a ь . i ь c ь t o ь i ь n ь i ь a ь a ь d ь e ь s ь t ь i ь n ь
 i ь b ь e ь a ь f ь t ь . t ь i ь e ь n ь e ь a ь r ь u ь o ь t ь a
 b a ь b a ь s ь i ь . i ь k ь p e ь m ь i ь r a ь k ь . u ь b ь u ь
 ь k e ь a ь . e ь n ь o ь k a n a ь i ь r ь o ь t ь a ь .